

Paweł Mądry

Konwersja długu jako instrument prawny obrotu wierzytelnościami

Obrót wierzytelnościami w procesie transformacji ustrojowej i gospodarczej zachodzącej w Polsce nabiera coraz większego znaczenia. Termin ten, nie zdefiniowany przez prawo, używany jest powszechnie w języku prawniczym. W jego granicach, wyznaczanych przez praktykę, mieszczą się różne czynności prawne, a wśród nich przelew wierzytelności uregulowany przepisami art. 509-517 k.c., obrót prawami inkorporowanymi w różnego rodzaju papierach wartościowych oraz zmiana wierzyciela z mocy prawa, przede wszystkim na podstawie art. 518 k.c. Ta ostatnia kwestia jest właśnie przedmiotem poniższych rozważań. Z szeroko rozumianego pojęcia obrotu wierzytelnościami wyłączam czynności, które nie powodują skutku rozporządzającego w postaci przeniesienia prawa. Należą do nich, pomimo zmiany wierzyciela¹ sugerującej obrót, m.in. obciążenie wierzytelności zabezpieczonej hipoteką poprzez ustanowienie na niej tego prawa rzeczowego (subintabulat) oraz przejście wierzytelności spowodowane otwarciem spadku. Nie należy postrzegać w kategoriach obrotu wierzytelnościami zmiany podmiotowej po stronie zobowiązanej do spełnienia świadczenia. W przypadku przejęcia długu lub

¹ Za ujęciem obrotu wierzytelnościami obejmującego obciążenie wierzytelności oraz zobowiązanie się do jej przeniesienia opowiada się J. M o j a k, *Obrót wierzytelnościami*, Warszawa 2001, s. 11 (pozycja ta stanowi rozszerzoną, zaktualizowaną i przebudowaną wersję opracowania: J. M o j a k, *Obrót wierzytelnościami. Podstawowe zagadnienia prawne*, Lublin, 3 wydania w latach 1993-1998).

przystąpienia do niego przez osobę trzecią nie ma mowy o przeniesieniu prawa, która to czynność jest strukturalnym elementem obrotu.

Podając temat konwersji długu, na wstępie pragnę wskazać na różne rozumienie terminu „konwersja”. Jest on inaczej rozumiany w naukach technicznych (np. w informatyce), inaczej w naukach przyrodniczych (np. w medycynie), a jeszcze inaczej w naukach humanistycznych. W prawie termin ten często jest używany dla określenia zmiany warunków umowy na mniej uciążliwą dla dłużnika. W umowach pożyczek lub kredytu najczęściej będzie to zmiana stopy oprocentowania przez jej obniżenie bądź zmiana terminu zapłaty poprzez jego wydłużenie. W tych jednak wypadkach osoby wierzyciela oraz dłużnika pozostają bez zmian². W kategoriach konwersji postrzegane jest także uzdrowienie czynności prawnej poprzez jej zmianę³.

W poniższych rozważaniach konwersja jest rozumiana w sposób najbardziej rozpowszechniony w polskiej literaturze cywilistycznej, a więc jako zapłata przez osobę trzecią cudzego długu, połączona z równoczesnym wstąpieniem osoby spłacającej w prawa wierzyciela, za zgodą dłużnika⁴. Wszystkie wypadki wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela są określane w literaturze mianem subrogacji bądź *cessio legis*.

Podstawową regulację wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela zawiera art. 518 § 1 k.c. Wymienia on trzy sposoby subrogacji:

- 1) gdy osoba trzecia płaci cudzy dług, za który odpowiedzialna jest osobiście albo konkretnymi przedmiotami majątkowymi (§ 1 pkt 1),
- 2) gdy osoba trzecia ma prawo, przed którym spłacona wierzytelność ma pierwszeństwo zaspokojenia (§ 1 pkt 2),

² Takie rozumienie terminu „konwersja” podaje W. K o p a l i ŋ s k i, w: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1967, s. 279.

³ Tak termin ten definiuje J. J e z i o r o, w: *Encyklopedia prawa*, Warszawa 1999, s. 286.

⁴ Tak termin ten rozumieją: E. Ł ę t o w s k a, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, pod red. Z. Radwańskiego, Warszawa 1981, s. 919 i nast.; A. S z p u n a r, *Wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela*, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny* 1983, nr 3, s. 12; t e ŋ z e, *Wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela*, *Kraków* 2000, s. 121; J. M o j a k, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod. red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 1997, t. I, s. 1091; H. C i e p ł a, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia – zobowiązania*, red. G. Bieniek, Warszawa 2001, t. I, s. 598; W. C z a c h ó r s k i, *Zobowiązania – zarys wykładu*, Warszawa 1999, s. 337.

3) gdy osoba trzecia, działając za zgodą dłużnika, spłaca dług w celu wstąpienia w prawa wierzyciela (§ 1 pkt 3).

Przywołany art. 518 § 1 k.c. w pkt 4 odsyła do uregulowań szczególnych, które mogą przewidywać podstawienie w prawa wierzyciela. Takim przepisem jest art. 828 § 1 k.c., regulujący wstąpienie zakładu ubezpieczeniowego w prawa wierzyciela. Po dokonaniu zapłaty odszkodowania wierzytelność ubezpieczającego w stosunku do osoby odpowiedzialnej za szkodę przechodzi na zakład ubezpieczeń do wysokości zapłaconego odszkodowania. W razie pokrycia tylko części szkody ubezpieczającemu przysługuje pierwszeństwo zaspokojenia co do pozostałej części roszczenia, jednak § 2 wymienionego wyżej artykułu przewiduje istotne wyłączenie podmiotowe. Nie przechodzą na zakład ubezpieczeń roszczenia przeciwko osobom, z którymi ubezpieczający pozostaje we wspólnym gospodarstwie domowym lub za które ponosi odpowiedzialność⁵.

Przykładem subrogacji na mocy przepisu szczególnego jest także art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 29 grudnia 1993 r. o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. Stanowi on, że wypłata świadczeń pracowniczych ze środków Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych powoduje z mocy prawa przejście na fundusz roszczeń wobec pracodawcy lub masy upadłości o zwrot wypłaconych świadczeń⁶. Roszczenia te podlegają ochronie prawnej przewidzianej dla należności za pracę (ust. 2) w przypadku ich dochodzenia przez fundusz.

Z powyższego wynika, że przypadki wstąpienia osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela nie są jednolitą kategorią prawną. Mieszczą się w niej różne sytuacje, w których z mocy prawa dochodzi do zmiany wierzyciela. W. Czachórski stoi na stanowisku, że celem subrogacji „jest nie tyle samo przeniesienie wierzytelności, ile utrwalenie praw osoby trzeciej względem dłużnika”⁷. Tezę tą krytykuje A. Szpunar, twierdząc, że utrwalenie praw osoby trzeciej w ogóle nie zachodzi, z uwagi na fakt, że osoba

⁵ L. Ogiegło, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod. red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 1998, t. II, s. 443 i nast. oraz przywołana tam literatura, w szczególności: T. Sano wski, *Regres ubezpieczeniowy*, Warszawa 1977.

⁶ Dz.U. z 1994 r. Nr 1, poz. 1 ze zm.

⁷ W. Czachórski, *op. cit.*, s. 338.

ta nabywa prawa wierzyciela w niezmienionej postaci⁸. Obaj autorzy prezentują skrajne zapatrywania. Moim zdaniem, cele te będą się wzajemnie przeplatać, w zależności od rodzaju subrogacji, przy czym nadzędnym celem będzie zawsze zmiana wierzyciela.

Konwersję długu, jak już była o tym mowa, przewiduje art. 518 § 1 pkt 3 k.c. Osoba trzecia spłacająca wierzyciela wstępuje w jego prawa do wysokości dokonanej zapłaty. Przesłanką dopuszczalności takiego wstąpienia jest wyrażenie przez dłużnika zgody w formie pisemnej zastrzeżonej pod rygorem nieważności. W chwili zapłaty przez osobę trzecią następuje zmiana podmiotowa po stronie wierzyciela. Konwersja jest zatem alternatywnym rozwiązaniem w stosunku do przelewu wierzytelności i trudno przyjąć na gruncie obecnego kodeksu cywilnego dopuszczalność konwersji na mocy umowy pomiędzy wierzycielem a osobą trzecią⁹. Przemawia za tym szereg argumentów. Przede wszystkim należy przyjrzeć się przepisowi art. 509 § 1 k.c., który *in principio* definiuje przelew jako przeniesienie wierzytelności z majątku wierzyciela (cedenta) na osobę trzecią (cesjonariusza). Wynika stąd, że każde przeniesienie wierzytelności, jako czynności dokonanej przez wierzyciela z osobą trzecią, będzie przelewem. Przepis art. 510 § 1 k.c. wymienia tylko przykładowo rodzaje umów¹⁰, których przedmiotem może być przelew wierzytelności, co oczywiście pozwala także na dokonywanie przelewu w ramach umów niezaznaczonych.

O takim pojmowaniu przelewu można wnioskować również z brzmienia art. 168 kodeksu zobowiązań. Przepis ten stanowił bowiem, że „wierzyciel może bez zezwolenia dłużnika przelać swą wierzytelność na osobę trzecią”. Z punktu widzenia zasad techniki prawodawczej, w kodeksie cywilnym zmienił się tylko sposób zdefiniowania przelewu poprzez umieszczenie zdefiniowanego wyrazu w nawiasie, następującym po przedstawie-

⁸ A. Szpunar, *Wstąpienie...*, Kraków 2000, s. 52.

⁹ Odmienne poglądy głosi W. Czachorski, *op. cit.*, s. 337. Autor pisze, że „kodeks cywilny nie zajmuje się w swych przepisach podstawieniem umownym w drodze porozumienia wierzyciela z osobą trzecią spełniającą świadczenie. Uznaje bowiem ten przypadek za dopuszczalny w ramach przepisów dotyczących swobody umów”.

¹⁰ Obok wymienionych w tym przepisie umów sprzedaży, zamiany i darowizny przelew może być przedmiotem umowy spółki cywilnej; por. m.in. J. Mójka, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod. red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 1999, t. I, s. 1241.

niu istoty przelewu (art. 509 § 1 k.c.). Moim zdaniem, na tle obowiązującego kodeksu cywilnego uwidacznia się przelew jako każde przeniesienie wierzytelności z wierzyciela na osobę trzecią (cesjonariusza), co z kolei uzasadnia przyjęcie dychotomicznego podziału rodzajów zmiany wierzyciela.

Drugim argumentem przemawiającym za niedopuszczalnością umownej konwersji pomiędzy wierzycielem a osobą trzecią jest zmiana jej regulacji w porównaniu z kodeksem zobowiązań. Przewidywał on wprost w art. 178 konwersję umowną, a więc w poprzednim stanie prawnym rozróżnienie konwersji ustawowej i umownej było jak najbardziej uprawnione¹¹. Wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela na podstawie umowy następowało w dwóch przypadkach:

1) gdy wierzyciel, otrzymując zapłatę od osoby trzeciej, podstawił ją w swoje prawo,

2) gdy dłużnik spłacał wierzyciela kwotą pożyczoną od osoby trzeciej w celu zapłacenia długu i podstawienia dającego pożyczkę w prawa wierzyciela¹².

W drugiej z wymienionych powyżej sytuacji konwersja umowna musiała czynić zadość ostrym wymogom ustawy. Oświadczenia o zaciągnięciu pożyczki, pokwitowanie jej odbioru i spłaty wierzyciela musiały mieć formę aktu notarialnego. Dodatkowo akt ten musiał zawierać oświadczenie, że spłata dokonana została pieniędzmi dostarczonymi przez osobę trzecią, właśnie w celu wstąpienia w prawa wierzyciela. Niezachowanie wymaganej formy skutkowało nieważnością umowy. Wydaje się, że rygorystyczne obwarowanie od strony formalnej spowodowało, że przepis ten pod rządami kodeksu zobowiązań pozostawał w zasadzie martwy.

Przydatność umownej konwersji długu wątpliwa jest również z ekonomicznego punktu widzenia. Pozostawiałaby bowiem stronom takiej umowy bardzo małe możliwości kształtowania stosunku zobowiązaniowego. Przepis art. 518 k.c. stwierdza, że spłacający wierzyciela nabywa wierzytelność do wysokości dokonanej zapłaty. Oznacza to, że podsta-

¹¹ A. O h a n o w i c z, *Wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela*, *Studia Cywilistyczne*, t. XIII-XIV, Kraków 1969, s. 230.

¹² A. O h a n o w i c z, jw.; R. L o n g c h a m p s d e B é r i e r, *Zobowiązania*, Lwów 1938, s. 304.

wiana w prawa wierzyciela osoba trzecia musiałaby w zasadzie mieć inny niż bezpośrednio osiągnięcie korzyści materialnej cel zawarcia umowy.

Kolejnym argumentem, ostatecznie przekonywającym o wyłączeniu umownej konwersji długu, jest wymaganie zgody dłużnika na wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela. Jak stanowi art. 518 § 1 pkt 3 *in fine*, zgoda dłużnika powinna być wyrażona pod nieważnością w formie pisemnej. Byłoby zatem nielogicznym dopuszczenie konwersji umownej, która dochodziłaby do skutku na mocy porozumienia pomiędzy dotychczasowym wierzycielem a osobą trzecią, z całkowitym pominięciem dłużnika.

Należy poświęcić uwagę także zgodzie dłużnika, a w szczególności chwili, w jakiej została udzielona. Może ona zostać wyrażona zarówno przed dokonaniem spłaty, równocześnie z jej dokonaniem, jak i *ex post*. Takie rozwiązanie dopuszcza art. 63 k.c. Pamiętać jednak należy, że zgoda ta musi zawsze mieć formę pisemną pod rygorem nieważności.

W przypadku spłaty długu przez osobę trzecią wierzyciel nie może odmówić przyjęcia świadczenia, jeżeli wcześniej stało się ono wymagalne, i to nawet w sytuacji, gdyby dłużnik nie wyraził zgody na podstawienie spłacającego w miejsce wierzyciela. Wynika to z ogólnego przepisu art. 356 § 2 k.c., który powtórzony jest w zasadzie w art. 518 § 2 k.c. i odnosi się już tylko do wymienionych tam przypadków subrogacji. Odmawiając przyjęcia świadczenia, którego dokonać chce osoba trzecia, wierzyciel dopuszcza się zwłoki, co powoduje możliwość żądania przez dłużnika naprawienia wynikłej stąd szkody¹³.

W przypadku dokonania zapłaty bez zgody dłużnika na wstąpienie spłacającego w prawa zaspokojonego wierzyciela, osobie tej będzie przysługiwać roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (art. 405-414 k.c.) bądź prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia (art. 752-757 k.c.). Problem ten nie będzie miał praktycznego znaczenia, gdy dłużnik dokona zapłaty na rzecz nowego wierzyciela w ustalonym terminie.

Ponieważ dłużnik uprawniony jest do złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego, uprawnienie takie należy również przyznać osobie trzeciej spełniającej świadczenie¹⁴. Wynika to przede wszystkim z faktu,

¹³ J. Mojak, *op. cit.*, s. 1276; H. Ciepla, *op. cit.*, s. 597; W. Czachórski, *op. cit.*, s. 336; A. Ohanowicz, *op. cit.*, s. 229.

¹⁴ Odmienne stanowisko zajmuje w tej kwestii W. Czachórski, *op. cit.*, s. 323.

że spełnienie świadczenia przez osobę trzecią zrównane jest ze świadczeniem dłużnika. Nie ma znaczenia, czy osoba trzecia spona dłużnika, mając na celu wstąpienie w prawa wierzyciela, czy też nie. Jedynym wymogiem będzie spełnienie przesłanek, od których uzależniona jest możliwość złożenia świadczenia do depozytu sądowego¹⁵.

Przepis art. 518 k.c. został umieszczony w dziale dotyczącym zmiany wierzyciela. Nie ma rozgraniczenia pomiędzy przepisami dotyczącymi przelewu wierzytelności i subrogacji ustawowej, jakie przewidywał kodeks zobowiązań. Można więc powiedzieć, że regulacja *cessio legis* jest uboga, co może stwarzać różnorakie problemy. Z umiejscowienia przepisów należy wnioskować, że do przypadków ustawowego podstawienia osoby trzeciej w prawa wierzyciela należy stosować odpowiednio przepisy dotyczące przelewu wierzytelności. Z uwagi jednak na różnice zachodzące pomiędzy tymi dwoma sposobami zmiany wierzyciela, należy niektóre przepisy dotyczące przelewu wykluczyć, jako nie nadające się do zastosowania. Nie wszystkie również będzie można zastosować do każdego wypadku subrogacji ustawowej¹⁶. Z całą pewnością niemożliwymi do stosowania w stosunku do subrogacji są przepisy art. 510 oraz art. 511 k.c., które regulują kwestie związane tylko i wyłącznie z przelewem wierzytelności. Zastanowić się natomiast należy nad stosowaniem przepisu art. 509 § 2, który stanowi, że wraz z wierzytelnością przechodzą na nabywcę wszelkie związane z nią prawa, w szczególności roszczenie o zaległe odsetki¹⁷. Na tle subrogacji kwestia ta wygląda nieco inaczej niż przy przelewie wierzytelności. Odsetki, jak i inne należności uboczne, od chwili swego powstania mają być niezależne, jednak pamiętać należy, że osoba trzecia wstępuje w prawa wierzyciela tylko do wysokości dokonanej zapłaty (art. 518 § 1 *in principio*)¹⁸. Zakładając zatem, że sponana przez osobę trzecią wierzytelność jest już wymagalna, to na-

¹⁵ Najczęściej przywoływanymi przypadkami, w których dłużnik uprawniony jest do złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego, są: zwłoka wierzyciela, niewiedza dłużnika co do osoby lub adresu wierzyciela, za którą zobowiązany nie ponosi odpowiedzialności, brak pełnej zdolności do czynności prawnych wierzyciela, spór co do osoby wierzyciela i inne okoliczności uniemożliwiające spełnienie świadczenia do rąk wierzyciela.

¹⁶ J. M o j a k, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1281 i nast.

¹⁷ Tak również: W. C z a c h ó r s k i, *Zobowiązania...*, s. 93.

¹⁸ A. S z p u n a r, *Wstąpienie...*, Kraków 2000, s. 178.

leżność główną i należne od dnia wymagalności odsetki trzeba traktować jako całość. Prowadzi to do wniosku, że w przypadku spłacenia wierzyciela przez osobę trzecią tylko do wysokości należności głównej, poprzedniemu wierzycielowi będzie przysługiwać pierwszeństwo zaspokojenia roszczenia o należne odsetki przed wierzytelnością, która przeszła na osobę trzecią wskutek częściowej zapłaty. Oczywistym jest w tym wypadku, że wysokość odsetek należnych pierwotnemu wierzycielowi ustalana jest na dzień dokonania spłaty przez osobę trzecią. Od tego dnia opóźnienie dłużnika w dokonaniu zapłaty powoduje naliczanie odsetek na rzecz osoby trzeciej, która stała się wierzycielem. Jest zatem wykluczone, aby osoba trzecia, spłacając należność główną, nabywała prawo do już należnych wierzycielowi odsetek do chwili spłaty. Taka sytuacja mogłaby powodować, że wierzyciel byłby pozbawiany wynagrodzenia za korzystanie z jego pieniędzy, na skutek działania dłużnika w porozumieniu ze spłacającym. Wniosek taki można również wywieść z zasady ogólnej, przyświecającej instytucji zmiany wierzyciela lub dłużnika. Skoro bowiem prawo dopuszcza zmianę podmiotową po obu stronach stosunku zobowiązaniowego bez zmiany jego istoty, a przy przelewie szczególny nacisk kładzie na nie pogorszenie sytuacji dłużnika, to niepodobnym byłoby przyjąć dopuszczenie do pogorszenia sytuacji wierzyciela poprzez czynność dokonaną przez dłużnika z osobą trzecią w stosunku do istniejącego zobowiązania¹⁹.

Nie można jednak wykluczyć sytuacji, w której osoba trzecia, spłacając należność główną i wstępując w prawa zaspokojonego wierzyciela, nabędzie w drodze przelewu należne od dnia wymagalności odsetki. Może mieć to miejsce np. wtedy, gdy spłata będzie dokonywana w interesie wszystkich podmiotów, których konwersja dotyczy:

- 1) wierzyciela, który otrzyma świadczenie od osoby trzeciej,
- 2) dłużnika uzyskującego korzystniejsze warunki spłaty zadłużenia,
- 3) osoby trzeciej, która otrzyma wierzytelność z tytułu odsetek od zapłaconej należności głównej, co będzie formą wynagrodzenia za podjęcie ryzyka związanego z ewentualną niewypłacalnością dłużnika.

Na tle powyższych rozważań pojawia się kolejna wątpliwość. Może bowiem dojść do sytuacji, gdy osoba trzecia spłaci wierzyciela wraz

¹⁹ Inaczej twierdzi W. Czachórski, [w:] *op. cit.*, s. 93; wydaje się, że pogląd ten podziela również A. Szpunar, [w:] *Wstąpienie...*, Kraków 2000, s. 178-179.

z należnymi już od dłużnika odsetkami. Powstaje pytanie, w jaki sposób będzie traktowane roszczenie osoby trzeciej. Możliwym wydaje się przyjęcie dwóch rozwiązań. Pierwszym jest uznanie spłaconej wierzytelności jako całości, a więc dochodziłoby tu do kapitalizacji odsetek na skutek konwersji długu. Drugim rozwiązaniem byłoby traktowanie należności głównej i należnych odsetek osobno. Kwestia ta ma duże znaczenie praktyczne, gdyż przyjęcie jednego z przedstawionych modeli determinuje sposób naliczania dalszych odsetek do chwili zapłaty ich przez dłużnika nowemu wierzycielowi.

Odpowiedź na postawione powyżej pytanie zawarta jest w treści art. 482 § 1 k.c. Stanowi on, że „od zaległych odsetek można żądać odsetek za opóźnienie dopiero od chwili wytoczenia o nie powództwa, chyba że po powstaniu zaległości strony zgodziły się na doliczenie zaległych odsetek do dłużnej sumy”. Przepis ten ma charakter normy bezwzględnie obowiązującej, mającej na celu przeciwdziałanie tzw. anatocyzmowi, czyli umawianiu się z góry na naliczanie odsetek od zaległych odsetek²⁰. W związku z powyższym należy przyjąć, że nie jest możliwe naliczanie odsetek od zaległych odsetek w sytuacji, gdy osoba trzecia spłaca wierzyciela kwotą pokrywającą należność główną wraz z należnymi od dłużnika odsetkami. W takim przypadku nowy wierzyciel nalicza dalsze odsetki od dnia, w którym wstąpił w prawa zaspokojonego wierzyciela, czyli tak jakby zmiana podmiotowa w ogóle nie nastąpiła. Przyjęcie poglądu odmiennego powodowałoby zwiększenie kwoty należności głównej, a zatem byłaby to trzecia forma kapitalizacji odsetek, nie przewidziana w przepisach kodeksu cywilnego. Ponieważ konwersja może nastąpić tylko za pisemną zgodą dłużnika, należy brać pod uwagę możliwość umownego zaliczenia odsetek do sumy dłużnej na mocy umowy zawartej pomiędzy osobą trzecią wstępującą w prawa wierzyciela a dłużnikiem. Takie rozwiązanie wydaje się korzystne, gdyż z reguły wstępujący w prawa wierzyciela stwarza korzystniejsze warunki spłaty długu przez dłużnika, co w większości przypadków oznacza wydłużenie terminu zapłaty.

Przy odpowiednim stosowaniu przepisu art. 509 § 2 k.c. do konwersji długu, należy zastanowić się, jaki los w tym przypadku spotyka różnego

²⁰ Por. m.in. W. C z a c h ó r s k i, *op. cit.*, 94; L. S t e c k i, *Opóźnienie w wykonywaniu zobowiązań pieniężnych*, Poznań 1970, s. 220 i nast.

rodzaju zabezpieczenia wierzytelności spłacanej przez osobę trzecią. Sprawa wydaje się stosunkowo prosta w odniesieniu do zabezpieczeń osobistych, a w szczególności do poręczenia. Powszechnie w literaturze podkreśla się akcesoryjny charakter tej umowy²¹. W tym momencie należy zwrócić uwagę na fakt, że poręczenie jest umową pomiędzy wierzycielem a poręczycielem, a więc jest odrębnym w stosunku do zabezpieczanej wierzytelności stosunkiem zobowiązaniowym. Poręczenie nie może być jednak odłączone od wierzytelności zabezpieczanej, a więc musi dzielić jej los tak w przypadku przelewu, jak i subrogacji. Dodać trzeba, że sytuacja poręczyciela nie ulega zmianie, gdyż w dalszym ciągu jest on zobowiązany w ten sam sposób, a zmianie ulega tylko podmiot, na rzecz którego ewentualnie będzie świadczył. W literaturze spotyka się sporadycznie pogląd, jakoby poręczenie było zupełnie niezależne od wierzytelności zabezpieczonej²². Przyjmując taki punkt widzenia zarówno przy przelewie, jak i w przypadku konwersji, zmiana wierzyciela zobowiązania głównego nie powodowałaby przeniesienia zabezpieczenia. Dochodziłoby zatem do sytuacji, gdy poręczyciel pozostawałby zobowiązany w stosunku do poprzedniego wierzyciela zobowiązania głównego, co jest absolutnie nie do przyjęcia.

Kwestia przejścia zabezpieczeń wierzytelności w przypadku konwersji komplikuje się, jeśli chodzi o zabezpieczenia rzeczowe, a w szczególności hipotekę. Jest ona ograniczonym prawem rzeczowym i ma charakter akcesoryjny; od zasady akcesoryjności hipoteki istnieją wprawdzie wyjątki²³, jednak ramy artykułu nie pozwalają na dokładniejsze omówienie tej odmienności. Akcesoryjność oznacza, że hipoteka nie może istnieć bez wierzytelności, którą zabezpiecza. Przelew wierzytelności zabezpieczonej hipoteką regulują przepisy art. 79-83 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece. W przypadkach nie uregulowanych przepisami ustawy, do przelewu wierzytelności hipotecznej stosuje się

²¹ Por. A. Szpunar, *O zasadzie akcesoryjności poręczenia*, Palestra 1992, nr 11-12, s. 22-33; tenże, *Zabezpieczenia osobiste wierzytelności*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 1992, nr 1-4, s. 167-177; tenże, *Zabezpieczenia osobiste wierzytelności*, Sopot 1997, s. 80-94; L. Ogiegło, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 519 i nast.

²² Tak M. Bączyk, *Odpowiedzialność cywilna poręczyciela*, Toruń 1982, s. 67.

²³ Por. J. Ignatowicz, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2000, s. 254. Na temat wyjątków przede wszystkim A. Szpunar, *Aksesoryjność hipoteki*, Państwo i Prawo 1993, nr 8, s. 16.

przepisy kodeksu cywilnego (art. 509 i nast.) oraz przepisy o przeniesieniu ograniczonych praw rzeczowych (art. 245¹). Umowa przelewu wierzytelności hipotecznej nie wymaga w zasadzie żadnej formy szczególnej, jednak zasadą jest, że wierzytelność taka stwierdzona jest pismem, co pociąga za sobą stosowanie przepisu art. 511 k.c., w myśl którego przelew takiej wierzytelności wymaga formy pisemnej zastrzeżonej *ad probationem*. Przesłanką skuteczności przelewu wierzytelności hipotecznej jest wpis nabywcy wierzytelności w księdze wieczystej. Znajdzie tu zatem zastosowanie przepis art. 31 ust. 1 u.k.w.i h., który stanowi, że „wpis może być dokonany na podstawie dokumentu z podpisem notarialnie poświadczonym, jeżeli przepisy szczególne nie przewidują innej formy dokumentu”. Przepis art. 32 ust. 1 stanowi natomiast, że „do wpisu ograniczonego prawa rzeczowego na nieruchomości wystarcza dokument obejmujący oświadczenie właściciela o ustanowieniu tego prawa”²⁴. W związku z powyższym, obok umowy przelewu wystarczającym jest oświadczenie cedenta złożone w formie pisemnej z podpisem notarialnie poświadczonym, jeżeli sama umowa cesji nie została sporządzona w tej formie.

Ponieważ brak jest jakiegokolwiek (poza art. 518 ust. 1 pkt 3 k.c.) regulacji odnoszącej się do konwersji długu, to z uwagi na konieczność posiłkowego stosowania przepisów o przelewie, o czym była mowa powyżej, należy zastanowić się, jak wyglądać będzie wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela przy spłaceniu przez osobę trzecią wierzytelności zabezpieczonej hipoteką. Nie ulega wątpliwości, że zabezpieczenie to przechodzi na osobę trzecią wraz z wierzytelnością. Przed wszystkim osoba trzecia często godzi się na spłatę wierzyciela właśnie dzięki istnieniu odpowiednich zabezpieczeń wierzytelności gwarantujących wykonanie zobowiązania. Inne stanowisko zajmuje w tej kwestii A. Szpunar, pisząc, że przy wstąpieniu osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela dla wierzytelności zabezpieczonej hipoteką niezbędne są czynności dokonane przez wierzyciela. Twierdzi on zatem, że konieczna jest umowa wierzyciela ze spłacającym oraz wpis do księgi wieczystej²⁵. Co do drugiego

²⁴ S. Rudnicki, *Komentarz do ustawy o księgach wieczystych i hipotece*, Warszawa 2000, s. 139-162.

²⁵ A. Szpunar, *Wstąpienie...*, Kraków 2000, s. 179 i nast.

elementu trudno się nie zgodzić, jednak dokonanie przez wierzyciela przelewu nie jest uzasadnione. Pojawia się bowiem pytanie, w którym momencie wierzyciel ma dokonać przelewu na osobę trzecią. Jeżeli umowa przelewu przeniesie wierzytelność przed spłatą wierzyciela, będziemy mieli do czynienia ze zwykłym przelewem wierzytelności z odroczonym terminem zapłaty, której dokonać ma cesjonariusz. Jeżeli natomiast osoba trzecia spłaci wierzyciela, to nie wydaje się możliwe dokonanie przelewu wierzytelności, gdyż cedent (poprzedni wierzyciel) w myśl zasady *nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habet*²⁶ nie może przenieść prawa, które już mu nie przysługuje. Moim zdaniem, żadna czynność wierzyciela nie jest w rozpatrywanym przypadku wymagana. Należy pamiętać, że konwersja dochodzi do skutku bez udziału wierzyciela, tak jak przelew nie wymaga zgody dłużnika. Stwierdzenie, że „hipoteka nie może zostać przeniesiona bez przelewu wierzytelności, którą zabezpiecza”²⁷ pomija fakt, iż zmiana podmiotowa w przypadku konwersji następuje *ex lege*.

Jak zatem powinno wyglądać wstąpienie osoby trzeciej w prawa wierzyciela wierzytelności zabezpieczonej hipoteką? Należy w drodze ostrożnej analogii stosować przepis art. 509 § 2 k.c., co powoduje, że wraz ze spłaconą wierzytelnością na osobę trzecią przechodzi zabezpieczenie w postaci hipoteki. Do skuteczności wstąpienia, analogicznie do przepisów o przelewie, potrzebny będzie wpis do księgi wieczystej. Dla jego dokonania należałoby przyjąć, że zgoda dłużnika na wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela powinna być dokonana w formie pisemnej z podpisem notarialnie poświadczonym (w drodze analogicznego stosowania przepisów art. 31 ust. 1 w zw. z art. 32 ust. 2 ustawy o księgach wieczystych i hipotece), a dodatkowym dokumentem powinien być dowód spłaty wierzyciela. Takie uzasadnienie dla przejścia hipoteki wraz z wierzytelnością w przypadku konwersji jest, moim zdaniem, najbardziej uzasadnione. Abstrahuję w tym momencie od problemu czysto praktycznego, a więc od tego, czy wstępującemu uda się dokonać wpisu do księgi wieczystej na podstawie takich dokumentów. Wydaje się, że w praktyce najlepszym rozwiązaniem będzie właśnie dokonanie przelewu

²⁶ Szerzej o problemach związanych z przeniesieniem wierzytelności nie przysługującej cedentowi J. M o j a k, *Obrót...*, s. 81 i nast.

²⁷ A. S z p u n a r, *Wstąpienie...*, Kraków 2000, s. 179 i nast.

wierzytelności i uzyskanie na tej podstawie wpisu do księgi wieczystej. Cały czas należy mieć jednak na uwadze, że w sytuacji wyrażenia zgody przez wierzyciela na wstąpienie osoby trzeciej w jego prawa będziemy mieli do czynienia ze zwykłą cesją.

Mając powyższe na uwadze, *de lege ferenda* słusznym będzie postulat zmiany przepisów o wstąpieniu w prawa zaspokojonego wierzyciela. W szczególności należałoby w kodeksie cywilnym unormować kwestię odpowiedniego stosowania do wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela przepisów o przelewie wierzytelności. Taka regulacja znajduje się chociażby w kodeksie cywilnym niemieckim (§ 412 BGB). Do przepisów ustawy o księgach wieczystych i hipotece należałoby dodać przepis regulujący *cessio legis* wierzytelności zabezpieczonej hipoteką.

W przypadku gdy wierzytelność zabezpieczona jest zastawem zwykłym, wierzyciel powinien wydać splacającemu rzecz, na której zastaw został ustanowiony. Wydaje się, że nie powinno być z tym większych problemów, ponieważ będzie on zainteresowany w otrzymaniu zapłaty, a zgoda na wstąpienie osoby trzeciej w prawa wierzyciela wymaga zawsze formy pisemnej, co usuwa wszelkie wątpliwości. Nieco inaczej będzie się przedstawiać ta kwestia w sytuacji, kiedy zastawcą nie jest dłużnik osobisty wierzyciela, na rzecz którego ustanawiany jest zastaw²⁸. Ustawodawca chroni zarówno jego interes, jak i interes nabywcy wierzytelności (wstępującego w prawa zaspokojonego wierzyciela), stanowiąc, że w braku zgody zastawcy na wydanie przedmiotu zastawu splacający może zażądać złożenia zastawionej rzeczy do depozytu sądowego²⁹.

Ustawą z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów wprowadzono tę odrębną formę zabezpieczenia wierzytelności. Przepisy ustawy, podobnie jak w przypadku hipoteki, nie zawierają szczegółowej regulacji dotyczącej konwersji długu przy zabezpieczeniu wierzytelności zastawem rejestrowym. Posiłkowe zastosowanie znajdują zatem przepisy dotyczące cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym³⁰. Jedynym przepisem w ustawie dotyczącym przelewu jest

²⁸ Na temat przelewu wierzytelności zastawem i sytuacji zastawcy nie będącego dłużnikiem osobistym szerzej J. M o j a k, *Obrót...*, s. 133-143.

²⁹ Wynika to z analogicznego zastosowania przepisów regulujących przelew wierzytelności zabezpieczonej zastawem; szerzej na ten temat: J. M o j a k, *Obrót...*, s. 135.

³⁰ Szerzej na temat cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym J. M o j a k, *Obrót...*, s. 146 i nast.

art. 17 ust. 1, który w zdaniu pierwszym stanowi, że „przeniesienie zastawu rejestrowego może być dokonane tylko wraz z przeniesieniem wierzytelności zabezpieczonej tym zastawem na inny podmiot uprawniony do zabezpieczenia swoich wierzytelności zastawem rejestrowym według przepisów niniejszej ustawy”. Spłata przez osobę trzecią za zgodą dłużnika spowoduje zatem przejście zastawu rejestrowego na osobę trzecią. Dla skuteczności przejścia zastawu rejestrowego niezbędny jest wpis do rejestru zastawów. Należy również zwrócić uwagę na fakt, że zastaw rejestrowy może zostać ustanowiony tylko na rzecz określonych ustawą podmiotów. Wynika stąd, że jeżeli spłacający wierzyciela nie jest jednym z nich, to spowoduje to *cessio legis*, z wyłączeniem zastawu rejestrowego, który w takiej sytuacji wygaśnie³¹.

Sprawa komplikuje się ponownie, jeżeli jako zabezpieczenie wierzytelności zastosowano przewłaszczenie na zabezpieczenie. Oczywiście modelowym rozwiązaniem byłoby przeniesienie przez wierzyciela własności rzeczy przewłaszczonej na osobę trzecią, dokonującą zapłaty, przy czym wierzyciel powinien dla uniknięcia ewentualnej odpowiedzialności zażądać wyraźnej zgody dłużnika na dokonanie tego rozporządzenia rzeczą, które z reguły będzie wykraczało poza granice określone w umowie przewłaszczenia.

Rozpatrując w dalszym ciągu kwestię stosowania do konwersji długu przepisów regulujących przelew wierzytelności, rodzi się pytanie o stosunek niedopuszczalności przelewu wierzytelności do możliwości dokonania konwersji. Przepis art. 509 § 1 k.c. wymienia trzy przypadki, kiedy cesja jest niedopuszczalna, a mianowicie: kiedy sprzeczna się to ustawie, zastrzeżeniu umownemu (tzw. *pactum de non cedendo*) lub właściwości

³¹ Podmiotami, których wierzytelności mogą być zabezpieczone zastawem rejestrowym są: 1) Skarb Państwa i inne państwowe osoby prawne, 2) jednostki samorządu terytorialnego, związki jednostek samorządu terytorialnego i inne gminne, powiatowe i wojewódzkie osoby prawne, 3) banki krajowe, 4) banki zagraniczne, 5) osoby prawne, których celem określonym w ustawie jest udzielanie pożyczek i kredytów, 6) międzynarodowe organizacje finansowe, których członkiem jest RP, 7) inne podmioty prowadzące działalność gospodarczą na terytorium RP, 8) posiadacze obligacji wyemitowanych na podstawie ustawy o obligacjach oraz innych papierów dłużnych wyemitowanych na podstawie odpowiednich aktów prawnych obowiązujących w krajach należących do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) (art. 1 ust. 1 ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów).

zobowiązania. Od razu odpadają rozważania dotyczące właściwości zobowiązania, gdyż wszystkie przypadki wymienione w art. 518 k.c. dotyczą zobowiązań pieniężnych. Nie wydaje się również, aby zastrzeżenie niezbywalności wierzytelności przez strony (*pactum de non cedendo*) mogło sprawić, że konwersja będzie niedopuszczalna. Przemawia za tym argument natury takiego zobowiązania. Po pierwsze, ograniczenie bądź całkowite wyłączenie zbywalności wierzytelności ma charakter umowy zobowiązującej strony czynności³². Po drugie, to z reguły dłużnikowi zależy na utrzymaniu niezbywalnego charakteru wierzytelności, co w praktyce ma najczęściej na celu niedopuszczenie do potrącenia wierzytelności w sytuacji, gdy wierzyciel przeleje wierzytelność na osobę trzecią, która takiego potrącenia będzie mogła dokonać.

Pytaniem najważniejszym w tym momencie jest to, czy ustawowy zakaz przelewu wierzytelności bądź jego ograniczenie może stać na przeszkodzie konwersji długu. Do najczęściej przywoływanych w literaturze przykładów ustawowego ograniczenia przelewu wierzytelności należą roszczenia odszkodowawcze, o których mowa w art. 444-448 k.c.³³ (art. 449 k.c.), oraz bezwzględny zakaz cesji wynagrodzenia za pracę przewidziany w art. 84 k.p. Celem ustawowego zakazu przelewu wierzytelności jest dbałość o słabsze strony stosunków zobowiązaniowych. Należy, moim zdaniem, przyjąć, że konwersja nie jest w stanie pogorszyć sytuacji wierzyciela, któremu przepisy ustawy zakazują przeniesienia wierzytelności. Zawsze bowiem spłacający wstępuje w prawa zaspokojonego wierzyciela do wysokości dokonanej zapłaty. Nie może więc zaistnieć sytuacja, w której wierzyciel na skutek konwersji otrzyma część świadczenia, tracąc prawo do pozostałej części. Prowadzi to do wniosku, że ustawowy zakaz przelewu wierzytelności nie stanowi przesłanki niedopuszczalności subrogacji ustawowej. Dodatkowym argumentem może być posłużenie się przykładem konwersji przewidzianej w art. 10 ust. 1 ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. Przepis ten reguluje wstąpienie w prawa wierzyciela w sytuacji, gdy Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych dokona za-

³² A. Szpunar, *Wstąpienie...*, Kraków 2000, s. 181.

³³ Szerzej np. G. Bieniek, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia – zobowiązania*, red. G. Bieniek, Warszawa 2001, t. I, s. 458.

płaty wynagrodzenia, której powinien dokonać pracodawca. Wniosek, że inny niż fundusz podmiot nie mógłby wstąpić w prawa zaspokojonego wierzyciela na skutek zapłaty wynagrodzeń pracownikom byłby nieuzasadniony. Ponadto mógłby doprowadzić do sytuacji, gdy przy zgodzie dłużnika (pracodawcy) przeżywającego przejściowe trudności finansowe podmiot trzeci nie miałby możliwości (a zatem również interesu) dokonania zapłaty wynagrodzeń.

Przepis art. 512 k.c. *prima facie* wydaje się bez znaczenia w przypadku konwersji długu, gdyż dłużnik musi udzielić zgody na wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela. Może jednak dojść do sytuacji, gdy osoba trzecia nie dokona zapłaty pomimo posiadanej zgody dłużnika, a ten, spełniając świadczenie do jej rąk, pozostanie w dalszym ciągu zobowiązany względem wierzyciela. W przypadku *cessio legis* przepis ten nie może jednak znaleźć odpowiedniego zastosowania. Wierzyciel nie ma obowiązku powiadomienia dłużnika o spełnieniu świadczenia przez osobę trzecią. Wyrażenie zgody przez dłużnika osobie trzeciej na wstąpienie w prawa wierzyciela nakłada jednocześnie na dłużnika obowiązek kontrolowania zmian podmiotowych po stronie wierzyciela. Pewne jest natomiast, że to w interesie wstępującego leżeć będzie zawiadomienie dłużnika o dokonaniu zapłaty. Dłużnik w przypadku spełnienia świadczenia do rąk nieuprawnionego będzie mógł domagać się jego zwrotu, o czym była mowa powyżej³⁴.

Przepisy art. 513 k.c. mają na celu ochronę praw dłużnika. W literaturze powszechnie przyjmuje się ich stosowanie w stosunku do wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela³⁵. Paragraf 1 tego artykułu stanowi, że „dłużnikowi przysługują przeciwko nabywcy wierzytelności wszelkie zarzuty, które miał przeciwko zbywcy w chwili powzięcia wiadomości o przelewie”. Osoba trzecia wstępująca w prawa zaspokojonego wierzyciela, podobnie jak cesjonariusz przy przelewie, nabywa te

³⁴ Odpowiednie zastosowanie przepisu art. 512 k.c. przewiduje A. Szpunar w przypadku, gdy zapłaty dokonał dłużnik rzeczowy, nie powiadamiając o spłacie wierzyciela dłużnika osobistego. Autor twierdzi, że jeżeli dłużnik osobisty dokona zapłaty do rąk wierzyciela, to będzie on zwolniony ze zobowiązania. Autor milczy jednak na temat odpowiedniego stosowania tego przepisu w przypadku regulowanym w art. 518 § 1 pkt 3; A. Szpunar, [w:] *Wstąpienie...*, Kraków 2000, s. 182 i nast.

³⁵ Tak np. Z. Radwański, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 1997, s. 293.

same prawa, które służyły poprzednikowi. Dłużnikowi zatem w przypadku konwersji będą przysługiwać wszelkie zarzuty, które mógł podnieść przeciwko poprzedniemu wierzycielowi. Decydującym dla podnoszonych zarzutów jest element czasu. Pomijając zarzut potrącenia, dłużnik może powoływać się na zdarzenia, które miały miejsce do czasu powzięcia wiadomości o zmianie wierzyciela. Sytuacja dłużnika w przypadku konwersji jest nieco inna z uwagi na to, że wcześniej wyraża on zgodę na jej dokonanie, dlatego trudniejszym będzie dowodzenie przez niego, że o zmianie wierzyciela nie wiedział.

Należy zastanowić się, jakie zarzuty będą mogły przysługiwać dłużnikowi w przypadku subrogacji. Czy dłużnik może podnieść zarzut nieistnienia wierzytelności? W literaturze spotyka się na to pytanie³⁶ odpowiedź twierdzącą, jednak w przypadku wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela, o którym mowa w art. 518 § 1 pkt 3 k.c., należy udzielić odpowiedzi negatywnej. Dłużnik, wyrażając na wstąpienie zgodę w formie pisemnej, powinien precyzyjnie określić wierzytelność pieniężną, którą osoba trzecią ma spłacić, czego skutkiem ma być jej wstąpienie w prawa wierzyciela. Osobną kwestią będzie natomiast to, czy wyrażenie zgody na dokonanie konwersji stanowi uznanie długu. Wydaje się, że nie można tutaj postawić znaku równości. Zarówno dłużnik, jak i osoba trzecia może przecież spełnić roszczenie już przedawnione. Zgoda może zatem dotyczyć takiej właśnie wierzytelności, co nie przeszkadza w podniesieniu w stosunku do nowego wierzyciela zarzutu przedawnienia przez dłużnika.

Teoretycznie rzecz biorąc, dłużnik będzie mógł podnieść również zarzut w postaci twierdzenia, że dokonał zapłaty bądź potrącenia w stosunku do dawnego wierzyciela. W praktyce nie wydaje się jednak prawdopodobne, aby dłużnik wyrażał zgodę na wstąpienie w prawa wierzyciela, jeżeli zobowiązanie zostało wykonane. Dłużnik może podnosić także zarzuty, które przysługują mu osobiście względem nowego wierzyciela. Nie jest celem tego opracowania mnożenie przykładów zdarzeń będących podstawą takich zarzutów. Jako jeden z nich wskazać można, że dłużnik może zakwestionować skuteczność przejścia wierzytelności na nowego wierzyciela (np. w sytuacji gdy zgoda na wstąpienie w prawa wierzyciela została udzielona z zastrzeżeniem terminu, w którym osoba trzecia miała

³⁶ Odpowiedź twierdzącą daje A. Szpunar, *Wstąpienie...*, Kraków 2000, s. 184.

splacić wierzyciela, a termin ten nie został przez splacającego dotrzymany).

Paragraf 2 art. 513 k.c. poświęcony został potrąceniu wierzytelności. Jest to regulacja szczególna w stosunku do przepisu art. 498 k.c., wymieniającego przesłanki potrącenia, do których zalicza się przede wszystkim tożsamość stron. Ponieważ potrącenie jest jednym z najbardziej skutecznych środków ochrony dłużnika, brak przepisu szczególnego uniemożliwiłby dokonanie potrącenia, a zatem doprowadziłby do pogorszenia sytuacji dłużnika, co jest niedopuszczalne. Po zmianie wierzyciela wskutek konwersji długu dłużnik może potrącić wierzytelność, która przysługuje mu względem pierwotnego wierzyciela. Potrącenie jest możliwe nawet w sytuacji, gdy wierzytelność dłużnika stała się wymagalna dopiero po powzięciu wiadomości o konwersji. Pamiętać należy, że w przypadku subrogacji przewidzianej w art. 518 § 1 pkt 3 k.c. dłużnik, z uwagi na wyrażenie zgody na wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela, będzie miał ograniczone możliwości wykazania, że o zmianie wierzyciela nie wiedział. Zgodnie z regułą przewidzianą w zdaniu drugim art. 513 § 2 k.c., wierzytelność przedstawiana do potrącenia przez dłużnika, przysługująca mu względem pierwotnego wierzyciela, nie może stać się wymagalna później, aniżeli wierzytelność, w której nastąpiła zmiana podmiotowa po stronie wierzycielskiej. Podsumowując, należy stwierdzić, że wyjątek od zasady *compensatio ex persona tertii fieri nequit*, wyrażonej w omawianych przepisach, ma jak najbardziej odpowiednie zastosowanie do konwersji długu.

Nie znajdują natomiast do niej zastosowania przepisy art. 515 i 516 k.c. Pierwszy z nich ma na celu ochronę cedenta w przypadku nieważności umowy przelewu, natomiast drugi dotyczy przyjęcia przez cedenta odpowiedzialności za wypłacalność dłużnika³⁷. Do konwersji natomiast zastosowanie będą miały przepisy art. 517 k.c. W przypadku weksła instytucją podobną do wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela jest zapłata przez wyreżenie uregulowana przepisami ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe. Może ona nastąpić we wszystkich przypadkach, w których można dochodzić zwrotnego poszukiwania po terminie płatności weksła lub przed tym terminem (art. 59 § 1 pr. weksl.). Zapłata

³⁷ J. M o j a k, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 1285.

obejmuje całość sumy, którą miałby zapłacić wyřęczony. W przypadku gdy posiadacz weksla odmówił przyjęcia zapłaty przez wyřeczenie, traci on prawo zwrotnego poszukiwania przeciwko osobom, które byłyby zwolnione z obowiązku zapłaty. Artykuł 63 § 1 pr. weksl. stanowi, że płaćący przez wyřeczenie nabywa prawa wynikające z weksla, przysługujące przeciwko wyřęczonemu i osobom, które wobec wyřeczonego odpowiadają z weksla. W przypadku, gdy ofiarujących zapłatę przez wyřeczenie jest kilku (zbieg), pierwszeństwo przysługuje temu, który przez zapłatę zwalnia największą liczbę dłużników³⁸.

Możliwe jest także wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela, gdy wierzytelność zabezpieczona jest wekslem *in blanco*. Wstępujący powinien wypełnić go zgodnie z deklaracją wekslową, ale tylko do wysokości dokonanej zapłaty. Spłacie powinna zatem podlegać całość wierzytelności, gdyż zapłata weksla powinna nastąpić jednorazowo.

Na zakończenie rozważań poświęconych konwersji długu należy nieco uwagi poświęcić stosunkowi, który łączy dłużnika i osobę trzecią. Jest niewątpliwym, że stosunek taki będzie istniał, gdyż zarówno dłużnik, jak i osoba trzecia muszą mieć interes w dokonaniu konwersji. Dla dłużnika z reguły będzie to zmiana zobowiązania na mniej uciążliwe. Może ona polegać w szczególności na zmniejszeniu oprocentowania czy przesunięciu terminu płatności. Z kolei osoba trzecia może upatrywać przede wszystkim umocnienia swojej pozycji w stosunku do dłużnika czy też np. doprowadzić za pomocą cesji ustawowej do nabycia wierzytelności, którą później potrąci z wierzytelnością dłużnika, przysługującą mu przeciwko niej. Dłużnik może w granicach swobody kontraktowania w zasadzie swobodnie układać stosunek z osobą trzecią. Koniecznym będzie szczególne określenie warunków wykonania zobowiązania, w szczególności określenie terminu zapłaty. Dla osoby trzeciej ważnym będzie uznanie długu przez dłużnika, tak aby po przejściu wierzytelności ograniczyć możliwość podnoszenia zarzutów zarówno przeciwko niej, jak i tych przysługujących względem pierwotnego wierzyciela.

³⁸ Szerzej na ten temat A. Szpunar, *Komentarz do prawa wekslowego i czekowego*, Warszawa 2001, s. 213 i nast. Autor zaznacza, że wyřeczenie jest instytucją martwą, a „świadczy o tym okoliczność, że polskie orzecznictwo nigdy się tymi zagadnieniami nie zajmowało”.

Podsumowując, należy stwierdzić, że konwersja jest instytucją, która może stanowić jeden z elementów szeroko rozumianego obrotu wierzytelnościami. Na przeszkodzie w powszechnym korzystaniu z konwersji może stać jedynie czynnik ekonomiczny, gdyż pamiętać trzeba o konieczności pełnego zaspokojenia wierzyciela. Przelew wierzytelności jest pod tym względem zdecydowanie bardziej elastyczny i daje nieograniczone możliwości, z tym jednak zastrzeżeniem, że nie dojdzie on nigdy do skutku przy braku zgody wierzyciela. Konwersja jest alternatywą w stosunku do przelewu, pozostawiającą dłużnikowi możliwość dokonania zmiany wierzyciela bez jego bezpośredniego udziału. Z uwagi jednak na skąpą regulację w prawie polskim, zalecać należy zachowanie ostrożności w stosowaniu tej instytucji.